

SANAT ELEŞTİRİSİNDE ÖLÇÜT SORUNU

Nami Eren BEŞTEPE 1

ÖZET

Bu çalışma çağdaş sanat eleştirisinde "ölçüt" ün kullanımı üzerinedir. Yapıt üzerine kurulan çağdaş sanat eleştirisinde ulaşılan sonuçların yapıt üzerinde kanıtlanması gerekirken, aynı zamanda, ulaşılan bu sonuçların "neye göre" olduğunun belirtilmesinin de gerekli olduğu düşünülmektedir. Eleştirinin neye göre yapıldığının açıklanabilmesinin de bir ölçütü gerekli kıldığı söylenebilir. Çalışmada, ölçütün, çağdaş sanat eleştirisinin temel niteliklerinden biri olduğu düşüncesinden hareketle; ölçütün sanat dalına uygunluğu, eleştiride yapıtın değerlendirilmesinin yanı sıra ölçütün de açıklanması; eleştirmenin kullandığı ölçütü iyi biliyor olması ve doğru kullanıyor olması; bir yapıt bir ölçüte göre başarısız bulunabilirken, başka bir ölçüte göre başarılı bulunabileceği ve ölçütün yapıtı değerlendirmede bir araç olduğu, yapıtın önüne geçmemesi gerektiği gibi eleştiri sürecinde ölçütün kullanımına ilişkin temel noktalar üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, sanat eleştirisi, ölçüt.

ABSTRACT

This is a study on the use of "criteria" in modern art criticism. Constructed upon the work of art, the results obtained in modern art criticism need to be proven on the work itself, and at the same time, it is required to determine that "according to what" these results are to be identified. Explaining "according to what" the criticism is done requires sound criteria. In the study, regarding criteria as a basic element in modern art criticism, the following matters about the fundamental points of using criteria in the process of art criticism have been dealt with: the suitability of criteria for the branch of art; the evaluation of the work of art as much as the explanation of criteria; a person's mastery of and ability to use the criteria; the matter of work of art that can be found unsuccessful according to certain type of criteria, and successful according to another and that criteria are only means in evaluating a work of art, and that it should not gain priority over the work itself.

Key Words: criticism, art criticism, criteria.

GİRİŞ

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran özelliklerin önde gelenlerinden biri olarak "güzele yönelme" söylenebilir. Güzel, güzele ulaşma çabası, güzeli ortaya koyma ve izleme insanoğlunun en temel eylemlerindedir. İnsanoğlu için böylesine önemli olan güzelin, ürüne dönüştüğü ya da ulaşıldığı alanların başında sanat gelir. Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan sanat, çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar süregelmiştir. Belki sanat kadar eskiye dayanmasa da, sanatı anlamaya, açıklamaya yönelik çabaların da yüzlerce yıl öncesinden günümüze kadar yoğunlaşarak geldiği görülür.

Sanatı anlamaya, açıklamaya yönelik çabaların yoğunlaştığı alanlardan biri de sanat eleştirisidir. Günümüzde anlaşıldığı biçimiyle bilimsel anlamda eleştiri sayılabilecek ilk örneklere 17. yüzyılda rastlanır ve 18.yüzyıldan itibaren de geliştiği izlenir. "Ancak eleştirinin gerçek bir tür biçimini alması 19.yüzyılın başlarında gerçekleşir"(Carlson-Filloux, 2000: 9).

17. yüzyıla gelinceye kadar sanat eleştirisini yok saymak oldukça güçtür. Sanatın ortaya çıkışıyla birlikte, sanat üzerine düşünme, gördükleri üzerine görüşlerini açıklama çabası, sanat ile eş zamanlı gelişmiştir. Bu açıdan bakıldığında bugünkü anlamında eleştiri sayılmasalar da, eleştirinin temeli sayılabilecek, Antik Yunan Uygarlığı'na kadar uzanan süreçte pek çok örneğin bulunduğu söylenebilir. Sözelimi, Ersoy (1994: 46)'a göre ilk sanat eleştirmeni M.Ö. 3.yüzyılda Platon olup, ilk kişisel eleştiri de yine M.Ö. 3.yüzyılda Atinalı Xenokrates tarafından yapılmıştır. Ayrıca, Aristoteles'in özellikle yazın sanatı ve tiyatro üzerine yazdıkları da bilinmektedir (Erinç; 1995: 56). Eleştirinin, Ortaçağda özellikle dinsel kültürün egemenliği nedeniyle bastırıldığı, Rönesans ile beraber tekrar canlandığı görülür (Beştepe, 2006: 22).

Çağdaş yaklaşımla bakıldığında eleştiri insanoğlunun temel haklarından biri olarak görülür. Erinç (2003: 33)'e göre, "insana bağlı değerlerin başında gelen bu hak, bir anlamda da onun özgürlüğünün, özgür olduğunun temel kanıtıdır". Eleştiri kavramı ile felsefeden sosyolojiye, siyasetten ekonomiye pek çok alanda ve günlük yaşamın farklı boyutlarında sıkça karşılaşılır. Eleştiri konusundaki tartışmaların çoğunun (en azından toplumsal yaşama yansımaları açısından) sanat alanında yapıldığı söylenebilir.

Eleştiri iki temel anlamda karşılık bulur. Bunlardan ilki, günlük yaşamda da kullanıldığı biçimiyle sözcük anlamında olup, gazete, televizyon gibi yayın organlarında ve değişik ortamlarda sıkça rastlanır. "Konuya eleştirel yaklaşılmalıdır", "eleştiriye açıktır", "yanlışlarıyla yüzleştiği için eleştiriden hoşlanmaz", "sanki kendi hep doğruymuş gibi herkesi eleştirir durur" gibi anlatımlar, günlük yaşamda eleştiri sözcüğünün kullanımıyla ilgili karşılaşılan örneklerden sadece birkaçıdır. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere eleştirinin günlük dilde kullanımında genellikle olumsuz bir anlam ortaya çıkar. Yanlışların dile getirildiği, kötülendiği, yerildiği gibi.

Sözcük anlamında eleştirinin, günlük dilde kullanımının bir özelliği de yukarıdaki örneklerde de olduğu gibi, öznel bir yaklaşımı ortaya koymasıdır. Böyle bir eleştiri daha çok kişisel kanıları, yargıları dile getirir.

Eleştirinin ikinci anlamı, günlük dilde kullanılan sözcük anlamından önemli farklılıklar gösteren ve konumuz olan sanat eleştirisinin de karşılık bulduğu, kavram olarak ele alınan anlamıdır. Eleştiri ile ilgili çok sayıda tanımla karşılaşmaktadır. Ancak tanımlar incelendiğinde hemen hemen eleştirinin temel nitelikleri üzerinde birleştiği görülür. Aşağıda belirtilen bir kaç tanıma bakıldığında, eleştirinin iki anlamı arasındaki farkların hemen anlaşılacağı düşünülmektedir.

Erinç (2003: 33)'e göre, "eleştiri, bir kimsenin, dolaylı ya da dolaysız ilişki kurduğu somut ya da soyut her türlü varolan üzerine edinimlerini ve bu edinimlerle ilgili kişisel değerlendirmelerini ortaya koyması, açıklaması demektir".

Püsküllüoğlu (1995: 544)'na göre ise, eleştiri, amacı, bir yazın ya da sanat yapıtını her yönüyle ele alıp açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek olan yazı türüdür.

Tunalı da (1979: 33), eleştiriyi, "sanat yapıtının sanat değerini belirlemek, bu değeri objektif ölçütler içinde çıkarmak" olarak tanımlamaktadır.

Verilen tanımlar da göz önünde bulundurularak sanat eleştirisi; sanat yapıtını bir ölçüte dayanılarak anlamak, açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmektir biçiminde tanımlanabilir. Sanat eleştirisi, günlük dilde kullanıldığı gibi sadece yermek ya da övmek olmayıp, sanat yapıtını hem olumlu hem de olumsuz yönleri ile birlikte ele alıp, o sanat yapıtını anlamak, açıklamak ve değerlendirmektir (Beştepe, 2005: 22).

Tanımlarda "yapıtın değerlendirilmesi"nin ortak bir nitelik olarak öne çıktığı görülür. Sanat yapıtının değerlendirilmesi, sanat eleştirisinin temel niteliklerinden biri olarak öne çıktığına göre, bu değerlendirmenin neye göre yapılması gerektiği sorulabilir. Eleştiri tarihine bakıldığında, bu sorunun, eleştirinin gelişim evrelerinin neredeyse hepsinde bir biçimde sorulduğu karşımıza çıkar. Değerlendirmelerde, günümüzdeki gibi olmasa da, kimi zaman teknik kurallar, sanat akımlarının ilkeleri, estetik ilkeler, kimi zaman da dış gerçeklik, sanatçının ya da izleyicinin özellikleri gibi çoğaltılabilecek ilkelerden ve kurallardan yararlanıldığı izlenir.

19.yüzyıl sonlarındaki bilimsel gelişmelerin sanata, sanat bilimi alanlarına ve dolayısıyla eleştiriye de yansıdığı ve böylece bilimsel eleştirinin de geliştiği söylenebilir. Günümüzde, çağdaş eleştiride değerlendirmenin bir ölçüte dayandırılarak yapılması gereği önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, ölçütün genel olarak irdelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

ÖLÇÜT

İnam (2000: 228)'a göre, ölçüt ile ilgili "sorun, felsefede, bilimde, sanat eleştirisinde, günlük yaşayışımızda, değerlendirmelerimizde, tavır alışımızda, karar vermelerimizde, gerçekleştirdiğimiz mantıksal çıkarımlarımızda, eylemlerimizde ortaya çıkıyor. Yaşamımızın hemen her kesimini sarmış durumda. 'Neye göre doğru?', 'Neye göre güzel?', 'Neye göre bilim?', 'Neye göre anlamlı?'... 'Neye göre' sorusuna vermeye çalıştığımız yanıtların dayandığı temel, ölçütlerimizdedir."

Genel olarak ölçüt, sözlükte, "bir yargıya varmak ya da değer vermek için başvuru ilke, kıstas" (TDK Sözlük, 1998: 1725); "doğruyu yanlıştan ayırmak, herhangi bir yargı vermek veya değer biçmek için başvuru ilke" (Meydan Larousse, 1972: 746) olarak tanımlanmaktadır.

Timuçin (2000: 260)'e göre ölçüt, "bir şeyi anlamaya yarayan belirti. Bir şeyi yargılamakta temel alınabilecek belirti. Bir yargıya temel olan dayanak. Doğru olanı yanlış olandan ayırmamızı sağlayan ilke. Değerleri ortaya koymamızı sağlayan dayanak"tır. Cevizci (2000: 253)'ye göre de ölçüt, "herhangi bir yargı ortaya koymak, değer biçmek ya da ayırimda bulunmak için kullanılan ilke; (...) bir şeyi ölçme standardı ya da kuralı, bir şeyi yargılama yöntemi"dir.

Tanımlara bakıldığında, herhangi bir şey hakkında bir değer belirlemenin ya da yargıya varmanın bir dayanağının olmasının gerektiği ortaya çıkıyor. Yani, ulaşılan sonucun neye göre olduğunun belirtilmesi gerekiyor. Bu "neye göre" ifadesinin de bir ölçütle karşılanabileceği söylenebilir.

İnam (2000: 230-231) ölçütlerin ortak altı özelliğinden söz eder. Bu özellikler şöyle sıralanabilir: 1) Her ölçüt bir "alan"ın ölçütüdür. 2) Her ölçüt uygulandığı "alan"da, ölçüte uyanlar ve uymayanlar ya da bazı durumlarda ölçüte uyup uymadığı belirlenemeyenler olmak üzere bir ayırım yaratır. 3) Ölçüt uygulaması bir karşılaştırmadır. 4) Ölçüt uygulama alanı, uygulayıcıyı işe kattığımızda belli bir yer ve zaman içindedir. 5) Ölçüt, ölçütün uygulandığı alan, uygun olduğu alan arasındaki ilişkiler, mantıkça incelenebilir bir özellik de taşır. 6) Ölçüt, ölçütü olduğu alana uygulanabilir bir nitelik taşır.

Bu altı özellik, sanat eleştirisinde kullanılacak ölçütler için de geçerli özelliklerdir. Yukarıda belirtildiği gibi bir şeye ilişkin yargıda bulunmayı ya da değer belirlemeyi bir dayanağa göre yapmak gerekiyorsa, sanat eleştirisinin de amacının son noktada yapıtı değerlendirmek hatta bir yargıda bulunmak olduğu düşünülürse, eleştirmenin de bir ya da birkaç ölçütü bilmesi ve görüşlerini de bunlara dayandırması gerektiğinden söz edilebilir. Bu ölçütler, bir teknik, bir ilke, kural olabileceği gibi, sanat bilimi alanlarının ortaya koyduğu verilere de dayanabilir.

SANAT ELEŞTİRİSİNDE ÖLÇÜT

Sanat eleştirisinin, genel olarak, sanat yapıtını anlamayı, açıklamayı ve değerlendirmeyi amaçladığı yukarıda vurgulanmıştı. Böyle bakıldığında bir tarafta sanat yapıtı olarak adlandırılan nesne, diğer tarafta da sanat yapıtını anlamaya, anlaşılmasını sağlamaya ve değerlendirmeye çalışan alıcı, eleştiri yapan ya da profesyonel anlamda eleştirmen olarak adlandırılan kişi, özne bulunur. Yani, sanat eleştirisi, genel olarak bir nesne - özne ilişkisi biçiminde düşünülebilir. Böyle bir nesne-özne ilişkisi sonucunda, eleştirinin sanat yapıtı üzerine kuruluyor olması, çağdaş eleştirinin bir ilkesi olarak karşımıza çıkar. Sanat yapıtını merkezine alan çağdaş eleştiri, yapıt dışı tüm etkenleri de eleştirinin dışında tutmaya çalışır. Yücel (1991: 7), eleştiride değişmeyen tek şeyin bir yapıt üzerine kuruluyor olmasıdır, der.

Beardsley (1979: 388)'e göre, "eleştirmen bir sanat yapıtı hakkında değerlendirme yapıyorsa, onun için nedenler göstermesi gerekir. Kuşkuları ortadan kaldıran tartışma değil, eleştirmenin en azından yargısının dayandığı nedenlerin belirtilmesidir. Nedeniz yargı dogmatiktir ve bilgi vermez". Bu nedenler nesnel olmalıdır. Yani yapıta dayanmalıdır. Böylece, "yapıtın kendisine ve değerine dikkati çeker" (Beardsley, 1979: 394). Erinç (1998: 121)'e göre de, tutarlı eleştiri her zaman ve her yerde yapıttan hareketle kanıtlanabilen eleştiridir.

Çağdaş sanat eleştirisinin temel ilkelerinden birinin yapıt üzerine kuruluyor olmasının yanı sıra bir başka ilkesi de yapıtın bir ölçüte dayanılarak değerlendirilmesidir.

Sanat eleştirisi ile ölçüt ilişkisinde ya da sanat eleştirisinde ölçütün kullanılması ile ilgili bazı durumlardan ve özelliklerden söz edilebilir.

öncelikle eleştiride kullanılan ölçütün, kullanılan alana uygun olması gerekir. Eleştiri, sanat yapıtını açıklamayı ve değerlendirmeyi amaçladığından öz ve işlev bakımından sanat dallarına göre bir farklılık göstermemektedir. Ancak sanat dallarının kendilerine özgü nitelikleri göz önüne alınırsa, süreç bakımından bir ayrışmadan söz edilebilir. Bunun nedeni genelde, sanat dallarının, kullandıkları araç, gereç, teknik, malzeme, yönelindikleri duyu organları, yapıtların algılanmasında anlık ya da zamansallıkları ve yapıtların fiziksel sunuluşları bakımından farklılık göstermeleridir. Sanat dalları ses, söz, görüntü, beden gibi çoğaltılabilecek pek çok aracın her birini ayrı ayrı ya da bir kısmını bir arada kullanabilirler. Yazın, tiyatro, plastik sanatlar, mimarlık vb. sanatlar birbirlerine göre kimi ortak özellikleri olmakla birlikte, yukarıda değinilen özellikler bakımından birbirlerine göre farklı nitelikler sergilerler. Sözelimi, yazın yapıtlarında duygu, düşünce vb. şeyler anlatılırken sözcüklerden yararlanılmaktadır. Bir yazın yapıtının algılanabilmesi, anlaşılabilmesi için yapıtın sonuna kadar okunması gerekir, ki bu da belli bir zamanın kullanımını gerektirir. Mimarlık alanından bir yapıtın anlaşılabilmesi için de dış cephe, iç mekan, yapıtın yer aldığı çevre vb. öğelerin hepsinin ya da bir kısmının incelenmesi gerekir. Bu durum da alıcı açısından bir zamanın kullanımını gerektirir. Ancak, bu zaman, yazın da olduğu gibi bir okuma eyleminin gerektirdiği zaman yerine, yapıtın çevresinin, içerisinin gezile-bilmesi, görülebilmesi için gereken bir zamandır. Plastik sanatlara bakıldığında, hem diğer sanatlara göre hem de kendi aralarında birbirlerine göre farklılıkları olduğu görülür. Bu farklılıklardan ilk akla gelen kullanılan malzemelerdir. Diğer bir fark yapıtların boyutlarıdır. Bilindiği üzere plastik sanatlarda iki ve üç boyutlu yapıtlar bulunur. Resim, özgün baskı resim gibi dalların yapıtları izlenirken anlık olarak (en azından ilk adım olarak düşünüldüğünde) bir bütün halinde algılanabilirken; heykel, seramik gibi dalların yapıtları ilk bakışta bir bütün olarak izlenemediğinden, yapıtın çevresinde dolaşılıp tüm yönlerinin görülmesi sonucunda algılanabilirler (Beştepe, 2005: 38-39).

Bu ayrışma, ölçütü de kullanım bakımından bir farklılığa götürür ve bu farklılıktan dolayı ölçütün sanat dallarının özelliklerine göre uygunluğu aranır. Şöyle ki, yazın alanından sözelimi roman tekniğine ilişkin bir ilke ölçüt alınarak bir roman değerlendirilebilir, ancak, bir müzik yapıtının kompozisyon özelliklerinin ya da bir fotoğrafın kompozisyonun değerlendirilmesi güçtür; değerlendirilse bile varılan sonucun ya da yargının doğruluğu kuşkuludur. Çünkü bu alanlar teknik özellikler bakımından farklılıklar gösterirler ve bir sanat dalının teknik bir niteliğinin bir başka sanat dalı için ölçüt oluşturamayacağı söylenebilir. Ancak, hemen şunun da belirtilmesi gerekir: Bir sanat kuramının, bir estetik kuramının ya da bir sanat akımının bir ilkesi, sanat dallarının teknik özellikleri göz önünde tutularak ölçüt olarak kullanılabilir. Çünkü bunlar, tek bir dalın teknik özelliği olmayıp genellenmiş ilkelere. Kısacası eleştiri öz ve işlev bakımından sanat dallarına göre bir farklılık göstermese de bir teknik ilkenin ölçüt olarak kullanıldığı durumlarda yukarıda belirtilenler bakımından sanat dalına uygunluğu aranmalıdır.

19.yüzyıl sonlarındaki bilimsel gelişmelerin sanata, sanat bilimi alanlarına ve dolayısıyla eleştiriye de yansıdığı ve böylece bilimsel eleştirinin de geliştiğine daha önce değinilmişti. Bilimdeki bu gelişmelerin, Erinç (1995: 63)'in eleştirisi

türleri sınıflamasında yer alan "Teknik Eleştiri, Psikolojik Eleştiri, Estetik Eleştiri, Sosyolojik Eleştiri ve Felsefi Eleştiri" gibi, sanat bilimi alanlarından birini temel alan eleştiri türlerine kaynaklık ettiği görülür. Bu eleştiri türlerinde kullanılan ölçütler, temel aldıkları sanat bilimi alanlarının sağladıkları verilere dayanır ve tüm sanat dallarında kullanılabileceği söylenebilir.

Eleştiride ölçüt kullanımı, eleştirinin nesnellığı bakımından da önemli sayılabilir. Daha önce değinildiği gibi, eleştirinin yapıt üzerine kurulması eleştirinin nesnellığı bakımından temel koşullardan biriyken, eleştirinin bir ölçüte dayandırılması, varılan sonuçların "neye göre" öyle olduğunun belirtilmesi, gerekçelendirilmesi ve bunların yapıt üzerinde ispatlanmasının da eleştirinin nesnellliğini güçlendiren önemli bir koşul olarak kabul edilebilir.

Çağdaş eleştirinin gereği olarak, sanat yapıtını anlamaya, anlaşılmasını sağlamaya çalışan ve değerlendiren eleştirmenin yapıt karşısında ön yargılardan ve kişisel kanılardan arınık olması gerekmektedir. Böyle bir durum eleştirmenin nitelikleri ile de ilişkili görünüyor. Eleştirmenin, yöneldiği sanat dalının özellikleri, tarihsel bilgisi, geçmişteki örnekleri ve bugünkü ürünleri ile ilgili yeterli düzeyde bilgiyle donanmış olması gerekir. Eleştirmenin iyi bir genel kültüre ve görgüye sahip olması da yapıtlara yaklaşırken bir derinlik sağlayabilir. Ayrıca, eleştirinin bir ölçüte dayandırılması gerektiğinden eleştirmenin en az bir ölçütü bilmesi ve kullanabiliyor olması beklenir. Eleştirmenin kişisel kanılardan, ön yargılardan arınık olmasının belki de en önemli yolu olarak bir ya da bir kaç ölçütün eleştiriye dahil edilmesi düşünülebilir. Bu şekilde yapılan, yani, bir ya da birkaç ölçüte dayandırılan eleştirilerde, kişisel kanı taşıdıkları düşünülebi-len "bence", "bana göre" gibi ifadelerin ve yargıların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi sağlanabilir.

Eleştirmenin bir ölçütü biliyor ve kullanıyor olması kadar bu ölçütü doğru kullanıyor olması da gereklidir. Çünkü ölçüt kullanımının amacı yapıtla ilgili değerlendirmenin, varılan yargının neye göre olduğunun belirlenmesidir. Ölçüt olarak kullanılan ilke, kural vb. şey temel özelliklerinden çok farklı yorumlanıp kullanılırsa varılan sonuç o ölçüte göre olmayıp, o ölçütün yanlış yorumunun sonucu olacaktır. Bu nedenle eleştirmenin eleştiride kullandığı ölçütü hem iyi bilmesi hem de doğru kullanması eleştirinin niteliği bakımından önemlidir.

Sanat yapıtlarının nitelikleri ile ilgili eğilimlerdeki farklılıklar eleştiride bir yargı sorununu da beraberinde getirebilir. Ancak, sanat yapıtına hangi ölçütle / ölçütlerle yaklaşıldığı, bu ölçütün / ölçütlerin nasıl uygulandığı bilinirse bu sorun da ortadan kalkabilir. Sözelimi, bir yapıt başarılı bulunmuşsa, o ölçüte göre başarılıdır; başarısız bulunmuşsa, yine o ölçüte göre başarısızdır. Yani bir yapıt bir ölçüte göre başarısız bulunabilirken, başka bir ölçüte göre başarılı bulunabilir (Beştepe, 2005: 45). Sanat bilimi alanlarının sağladığı veriler ve eleştiri türlerindeki sınıflamalar göz önüne alındığında bir yapıtla ilgili, sadece tek bir eleştirinin olabileceği ve bunun sonucunda tek bir yargıya varılabileceği olanaksız görünmektedir. Tek bir ölçütten hareketle, bir yapıtın her yönüyle tam bir değerlendirmesinin yapılmasının güçlüğü açıktır. Ancak, hem sözelimi, sanat bilimi alanlarına dayanan eleştiri türlerinden her birinin yapıta farklı yönlerden yaklaşarak açıklanmasının, değerlendirilmesinin değişik açılardan katkı sağlayabileceği hem de yapıtın bir eleştiri türünün kendi kapsamındaki çeşitli ölçütlerle değerlendirilmesinin yapıtın anlaşılmasına zenginlik katabileceği düşünülebilir. Bu nedenle bir yapıta birden fazla ölçütle yaklaşılabilir, her biri farklı sonuçlar verebilir; önemli olan ulaşılan sonuçların o ölçütlere göre

olduğunun bilinmesidir. Bu durumun, eleştirmen, sanatçı ve alıcı tarafından bilinmesi gereken önemli bir nokta olduğu düşünülmektedir.

Eleştirilerde ölçütün de açıkça ortaya konması gereklidir. Yukarıda da değinildiği gibi eleştirinin neye dayandırıldığına belirtilmesi gerektiğine göre, ölçütün de ne olduğu, nasıl ele alındığı gibi yönlerden açıklanması gerekir. Sözelimi genel bir estetik ilke, bir estetik kuramının ilkelerinin tamamı ya da bir kısmı, bir sosyoloji kuramı vb. gibi bir ölçütün o eleştiri metni içinde açıklanması gerekir. Böyle bir durumda o yapıtın eleştirisi kadar, ölçüt olarak ele alınan kuramın, ilkenin / ilkelerin de açıklandığı, tanıtıldığı görülür (Beştepe, 2005: 235). Ayrıca bu sayede, eleştirmenin, kullandığı ölçütü nasıl yorumladığını ve ele aldığı, dolayısıyla, ölçütü kullanım biçimi de ortaya konulmuş olur. Ancak burada bir noktaya değinmekte yarar görülebilir. Eleştiride ölçütün açıklanmasının amacı, ölçütün nasıl yorumlandığının ve kullanıldığının belirtilmesi ve eleştirinin neye göre yapıldığı ile ilişkilidir. Burada vurgulanması gereken nokta, ölçütün yapıtın eleştirisi için bir araç olduğu, hiçbir zaman yapıtın önüne geçerek amaç konuma gelmemesidir.

Çağdaş eleştiride, eleştirinin yapıt üzerine kurulmasıyla ve bir ölçüte dayandırılmasıyla kişisel kanı ve yargılar en aza indirilmeye çalışılır. Ancak, yapıtın anlaşılması, açıklanması ve ölçütün yorumlanıp ele alınış biçimi eleştirmenin algılamasıyla da ilişkilidir. Yani, ister istemez eleştirmenin öznelliği devreye girer. Bu durumun en aza indirilmesi (hatta olabl-liyorsa, tamamen ortadan kaldırılması), eleştirmenin eğitimine, sahip olduğu yöneldiği sanat dalının ve eleştirinin alan bilgilerine ve ölçütü bilme ve kullanabilme düzeyine bağlı olduğu düşünülebilir. Bu değinilen konu, eleştiride öznellik - nesnellik tartışmalarında da izlenebilir. Tunalı (1979: 34-35) öznellik-nesnellik ilişkisini şöyle açıklar; "objektif-rasyonel bir yaklaşımla sanat yapıtının estetik değerine ulaşamaz. Eleştirmen de başka bir bilim adamı gibi, sanat yapıtının objektif niteliklerine, üslup niteliklerine aynı rasyonel tavırla eğilecek, ama bir sınırdan sonra sanatsal değere yaklaşmak için, bu objektif- rasyonel tavrı bırakıp sübjektif bir tavır alacak, sanat yapıtının değerini bu sübjektif tavır ile yani duyarlık ile kavramaya çalışacaktır; çünkü, estetik değer, objektif- rasyonel yaklaşımın dışında ancak bir duyarlık objesi olarak ele alınırsa kavranabilir. Estetik değer, sanat yapıtının objektif niteliklerine dayalı, ama sübjektif olarak kavranan, duyulan bir obje'dir. Eleştirmenin, sanat yapıtına yaklaşırken bu iki tavrı birbiriyle birleştirmesi gerekir. Rasyonelliği duyarlık ile, objektifliği sübjektiflik ile. Duyarlık ve beğeniden yoksun olan bir tavır, bilimsel bir tavır olabilir, ama eleştirmen tavrı olamaz. Bundan ötürü, eleştirmenin kişiliğinde bilim adamı objektifliği, rasyonelliği ile sanatçı sübjektifliğinin, duyarlığının birleşmesi gerekir". Tunalı'nın açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, öznelğin ve nesnellğin birbirlerine karşıt birer yaklaşım olarak değerlendirilmesi yerine, birbirlerini bütünleyen iki yaklaşım biçiminde değerlendirilmeleri eleştirinin bütünlüğü açısından daha yararlı sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Kısacası eleştirmenin eğitiminin niteliği önemli bir konu olup, yaptığı eleştiride yapıtın açıklanması ve değerlendirilmesi ile birlikte yapıt ve ölçütü algılama düzeyi de ortaya konulur.

SONUÇ

Günümüzde sanatsal yaratım sonucunda sanat yapıtlarının ortaya konması kadar bu yapıtların açıklanmasına, anlaşılmasının sağlanmasına ve

değerlendirilmesine de gereksinim duyulduğundan söz edilebilir. Bir yapıtın açıklanmasının, değerlendirilmesinin, o yapıtın tanıtılmasına ve anlaşılmasına etkisi olabileceği gibi sanat kuramlarının, estetik kuramlarının ve sonuçta sanatın gelişimine de katkı sağlayacağı düşünülebilir. Böyle bakıldığında, ister salt yapıtın açıklanması, değerlendirilmesi olsun, isterse bu değerlendirmelerle ulaşılan sonuçlarla, çeşitli kuramların ortaya çıkması ya da bu kuramların gelişmeleri desteklenmiş olsun, çağdaş sanat eleştirisinde keyfi kişisel kanıların ve dayanaksız, gerekçesiz "bana göre" gibi ifadeleri içeren yargıların ortadan kaldırılması, hiç değilse en aza indirilmesi için eleştirilerin bir ölçüte dayandırılması gerekir.

Sonuç olarak, eleştirmen tarafından en az bir ölçütün iyi biliniyor ve doğru kullanılıyor olması gereklidir. Ayrıca, eleştirmenin, sanatçının ve sanatla ilişkisi olan herkesin; bir yapıtın bir ölçüte göre başarısız, başka bir ölçüte göre başarılı bulunabileceği, ulaşılan sonuçların sadece o ölçüte göre olduğunun bilinmesi ve ölçütün yapıtı değerlendirmede bir araç olarak kullanıldığı, yapıtın önüne geçmemesi gerektiği gibi konuları bilmelerinde, çağdaş eleştirinin gereği açısından ve sanat eleştirisinin amaç ve işlevi bakımından yararlı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Beardsley, Monroe C. (1979). The Classification of Critical Reason, **A Modern Book of Esthetics : An Anthology**, (ed. with introd. and notes by Melvin Rader), New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Beştepe, Nami Eren. (2005). Plastik Sanatlarda Estetik Eleştiri (**Resim Örneğinde**), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Carlson, J.C. ve Filloux Jean-C. (2000). Eleştiri Kuramları, (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Multilingual.
- Cevizci, Ahmet. (2000). Felsefe Terimleri Sözlüğü, (Birinci Basım), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Erinç, Sıtkı M. (1995). Resmin Eleştirisi Üzerine, (Birinci Basım), İstanbul: Hil Yayınları.
- Erinç, Sıtkı M. (1998). **Sanat** Psikolojisine Giriş, (Birinci Basım), İstanbul: Ayrıç Yayınları.
- Erinç, Sıtkı M. (2003). "Eleştiri Yapmanın ve Eleştirmen Olmanın Koşulları", Anadolu **Sanat**, Anadolu Üniversitesi Süreli Sanat ve Kültür Dergisi, Sayı: 14, s. 33-36.
- Ersoy, Ayla. (1994). "Sanat Eleştirisinde Yöntem", Türkiye'de **Sanat** Plastik Sanatlar Dergisi, Sayı2, s.46-47.
- İnam, Ahmet. (2000). Yolculuk Hazırlıkları **Felsefe Yazıları**, (Birinci Basım), İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Meydan Larousse (1971). (Ölçüt Maddesi), (Cilt 9), İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, Ali. (1995). Türkçe Sözlük, (Birinci Basım), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Timuçin, Afşar. (2000). Felsefe Sözlüğü, (Üçüncü Basım), İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tunalı, İsmail. (1979). "Sanat Eleştirisi Üzerine", Denemeler, İstanbul: İktisadi Yayınlar Lt.Şti.
- Türk Dil Kurumu (1998). Türkçe Sözlük, (Cilt II, K-Z), (Dokuzuncu Basım), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yücel, Tahsin. (1991). Eleştirinin **ABC**'si, İstanbul: Simavi Yayınları